

Francuska u doba Henrika IV.

Dolić, Kristijan

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:417624>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-04**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest

Preddiplomski sveučilišni studij povijesti (jednopedmetni)

Kristijan Dolić

Francuska u doba Henrika IV.

Završni rad

Zadar, 2016.

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest

Preddiplomski sveučilišni studij povijesti (jednopedmetni)

Francuska u doba Henrika IV.

Završni rad

Student/ica:

Kristijan Dolić

Mentor/ica:

Izv. prof. dr. sc. Milorad Pavić

Zadar, 2016.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Kristijan Dolić**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Francuska u doba Henrika IV.** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 30. rujan 2016.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Uspon Henrika Bourbona.....	2
2.1. Henrik od Navarre	2
2.1.1. Mladost.....	2
2.1.2. Henrik do smrti Henrika III.....	3
2.2. Henrik IV	4
2.2.1. Henrik kao protestantski kralj	4
2.2.2. Henrik kao katolički kralj.....	5
2.2.3. Važnost Pariza	7
2.3. Francuska u doba vjerskih ratova	8
2.4. Nanteski edikt	10
3. Vladavina Henrika IV	12
3.1. Osobni život.....	12
3.1.1. Suradnici.....	13
3.1.2. Vojvoda Sully.....	14
3.2. Administracija i stil vladanja	15
3.3. Društveni odnosi	17
3.3.1. Selo.....	17
3.3.2. Grad.....	17
3.4. Financije i porezi	19
3.5. Gospodarstvo, trgovina i kolonizacija	21
3.6. Vanjska politika	22
3.7. Arhitektura	24
3.8. Svakodnevnica	24
4. Zaključak	26
5. Sažetak.....	27
6. Summary.....	28
7. Popis literature.....	29

1. Uvod

Tema ovoga završnog rada je Francuska na prijelazu iz 16. st. u 17. st. kada s uspostavljanjem nove dinastije započinje nova i jedna od najsajnijih etapa francuske povijesti. Ovaj rad teži prikazati, koristeći domaću i stranu dostupnu literaturu, kako je izgledala Francuska u turbulentnom i teškom razdoblju vjerskih i građanskih ratova te kako je pronašla spas u novoj bourbonskoj dinastiji. Pristupio sam obrađivanju ove teme tako da sam je podijelio na dva razdoblja: prvo razdoblje pod naslovom *Uspon Henrika Bourbona* više je politička povijest i daje kratki pregled povijesti hugenotskih ratova i Henrikovu ulogu u njima, odnosno njegov uspon od vođe hugenota do kraljevske titule i borbe za priznavanje te titule od cjelokupnog francuskog društva. U tom dijelu se daje poseban naglasak na važnost Pariza kao prijestolnice i srca Francuske, te na razloge koji su doveli do vjerskih ratova, odnosno do kakvog stanja društva su ti ratovi doveli. Taj prvi dio rada završava Nanteskim ediktom, koji je u povijesti imao ulogu uspostaviti vjerski mir u Francuskoj, a u ovom radu nas uvodi u drugi dio rada koji se bavi mirnodopskim razdobljem od mira u Vervinsu do smrti kralja te daje pregled šireg stanja francuskog društva početkom 17. st. Taj drugi dio rada pod nazivom *Vladanje Henrika IV.* daje pogled na proces učvršćivanja i jačanja kraljevske vlasti, a s time i jačanje privrednog života te podizanje prosperiteta života u Francuskoj. Dotiče se i Henrikove osobnosti i osobnog života, kao i njegovih suradnika s posebnim naglaskom na vojvodu Sullya. Prikazuju se i društveni odnosi u Francuskoj u to vrijeme, kao i svakodnevni život imućnijih i siromašnijih.

Cilj ovoga rada je pokušati dati što širi pogled na tadašnje francusko društvo pritom uvodeći čitatelja u kontekst vremena i razloge zašto se nešto dogodilo te kakve je posljedice imalo na buduća događanja. A uspostava Henrika IV. na kraljevski prijesto i njegova vladavina su zasigurno imali dalekosežne posljedice na francusko društvo što će biti prikazano u nastavku ovoga rada.

2. Uspon Henrika Bourbona

2.1. Henrik od Navarre

2.1.1. Mladost

Francuski kralj Henrik IV rođen je 13. prosinca 1553. kao Henrik Bourbon od Navarre i odrastao je kao jedini preživjeli sin Antoineta Bourbona, vojvode od Vendômea i Jeanne d'Albret, kraljice Navarre. Njegovim žilama tekla je kraljevska krv koju je naslijedio od oba roditelja; njegova majka je bila nećakinja francuskog kralja Franje I. (1515.-1547.), a njegov otac potomak drevne francuske dinastije Capet. Većinu svoga djetinjstva je proveo u provinciji Béarnu u Navarri, a u razdoblju od 1561.-1567. odgajan je u društvu svojih rođaka, djece kralja Henrika II. na francuskom dvoru. Kršten je kao katolik, ali je pod utjecajem svoje majke odgojen u protestantskom duhu pa se već u ranoj dobi vojno obrazuje i priključuje protestantskim trupama pod vodstvom svoga strica Luja I. Bourbona, princa Condéa. On ubrzo, 1569. g. u bitci kod Jarnaca, pogiba, a na čelu hugenotske vojske ga naslijeđuje Gaspard de Coligny koji preuzima i mentorstvo nad mladim Henrikom. Henrik već 1570. predvodi konjicu i ističe se u bitci kod Arnay-le-Duca, a cijeli taj pohod razvija u njemu vojni duh, dok pogled na opustošenja područja utječe na njegovu težnju ka pomirenju koja će obilježiti njegovo buduće kraljevanje. Nakon što mu je otac umro 1562. g. boreći se protiv protestanata, 10 godina kasnije umire mu i majka pa Henrik postaje kralj Navarre u dobi od 19 godina. Iste godine se ženi s kraljevom kćeri Margaret, ali ubrzo dolazi do masakra nad protestantima poznatog kao Bartolomejska noć, kada su kraljevske snage masakrirale tisuće protestanata koji su bili u gradu na ženidbenim svečanostima, među kojima i njihov vođa Coligny. Ubijanje hugenotskih vođa i njihovih podanika se proširilo po cijeloj Francuskoj, ali ono nije postiglo svoj cilj jer su se hugonoti još uvjerenije i bijesnije pobunili protiv kralja Karla IX. Kralj je natjerao Henrika da se konvertira na katoličanstvo i držao ga je

zatočenikom tri i pol godine na dvoru sve dok Henrik nije pobjegao zajedno s kraljevim bratom i prijestolonasljednikom, vojvodom od Alençon. Henrik se brzo odrekao katoličanstva i postavio se na čelo hugenotskih snaga.

2.1.2. Henrik do smrti Henrika III.

Godine 1576. potpisan je edikt iz Beaulieu koji je popuštao hugenotima te uspostavio vjersku ravnopravnost i pravo ispovijedanja vjere u 8 gradova. To je bilo neprihvatljivo Henriku, vojvodi od Guisea, koji okuplja katolike širom Francuske i osniva Katoličku ligu jer smatra da kralj ne zastupa dovoljno odlučno njihovu stvar. Ponovno dolazi do sukoba u kojem se kralj priklanja Katoličkoj ligi koja nanosi poraz hugenotima i koji, na nagovor Henrika, potpisuju za njih negativan mir u Bergeracu. Ubrzo dolazi do novog rata koji završava negativno po katolike pa se potpisuje mir u Fleixu 1580. koji donosi nekoliko godina mira; naime uspostavlja se neka vrsta ravnoteže između katolika i hugenota kada se svaka strana organizira u gotovo nezavisnu državu u svom dijelu kraljevstva. Međutim, mir prekida smrt prijestolonasljednika vojvoda od Anjoua¹ 1584. što novim prijestolonasljednikom čini kraljevog najbližeg rođaka Henrika Bourbona, protestanta kojega Katolička liga ne može prihvatiti kao mogućeg kralja. Henrik Guise obnavlja Katoličku ligu te dobija potporu Španjolske u borbi protiv protestanata pri čemu uspijeva utjecati na kralja da povuče sve edikte o miru i vjerskoj toleranciji. Nakon nekih ratnih uspjeha njegov ugled raste na štetu kraljevog – kralj je čak morao pobjeći iz Pariza zbog nereda pariškog puka potaknutog propovjedima skupine redovnika. Henrik Bourbon sebe predstavlja kao simbol nacionalnog otpora protiv španjolske tiranije koja je uplitanjem u unutarnje poslove ugrozila neovisnost Francuske, ali nalazi se u izuzetno teškoj poziciji jer je lišen prava na svoju vjeroispovijest i gubi potporu kralja. Kralj je bio pod velikim utjecajem lige i nakon što je odlučeno da će

¹ Vojvoda od Anjoua=kraljev brat, nekada vojvoda od Alençon koji je titulu vojvode od Anjoua dobio nakon sklapanja Gospodinova mira 1576.

nasljednik biti kćer Filipa II.² on u strahu za krunu naređuje ubojstvo vojvode od Guisa i njegova brata lorenskog kardinala. Ta ubojstva su kralju suprostavila cijelu ligašku Francusku pa se on okreće Henriku Bourbonском s kojim zajednički opsjeda Pariz. Ta dva poteza će biti kobna za kralja kojega će ubiti jedan dominikanski redovnik, međutim ozljedama je podlegao tek nakon što je legitimizirao Henrika od Navarre kao svoga nasljednika, pod uvjetom da pređe na katoličku vjeru.

2.2. Henrik IV.

2.2.1. Henrik kao protestantski kralj

Henrikov legitimizam nije dovelo u pitanje to što je kraljevski rođak tek u 22 koljenu, nego to što je bio protestant. Legitimizam mu je osporavala većina kraljevstva; u trenutku smrti Henrika III. kontrolirao je manje od šestine kraljevstva i imao podršku samo manjeg dijela katolika unatoč tome što je obećao da će sačuvati katoličku vjeru i razmotriti mogućnost vlastitog preobraćenja na katolicizam. Okreću mu leđa i oni katolici koji su bili uz prethodnog kralja Henrika, a ne uz Katoličku ligu koja ni sama nije jedinstvena po pitanju kralja; neki su spremni prihvatiti strankinju Izabelu, kćer Filipa II. španjolskog, dok većina ipak inzistira na domaćem kralju i vide kandidata u kardinalu Karlu Bourbonском, stricu i zarobljeniku Henrika IV. Henrik je bio svjestan toga da će se morati borbom izboriti za priznanje i da će morati ratom, ali i pomirenjem osvojiti većinu Francuske. Godine 1589. Henrik je pobjedio vođu Katoličke lige vojvodu od Mayennea u bitci kod Arquesa, a sljedeće godine i kod Ivrya, nakon čega se zaputio prema Parizu kako bi ga osvojio, ali opsadu nakon tri mjeseca prekida dolazak španjolskih četa pod Alessandrom Farneseom. Vojno djelovanje od 1589. do 1592. je najintenzivnije bilo na sjeveru Francuske; u međurječju Loire i donje

² Španjolski kralj koji je oženio Elizabetu Valois, sestru francuskog kralja Henrika III.

Seine te u okolini Pariza. Katolička liga pomoć je dobivala od Španjolske, a Henrik od engleske kraljice Elizabete - ljude, oružje i hranu, a podržavaju ga i druge protestantske države te Venecija.³ Henrik pokušava potpisati mir s Mayenneom, ali ovaj to odbija. S vremenom raste sklonost umjerenih katolika prema Henriku, pogotovo jer uviđaju prevlast Španjolske u Katoličkoj ligi, a to postaje još vidljivije nakon kandidature Filipove kćeri za kraljicu nakon smrti njihova pretendenta Karla Bourbonškog. Sve je veća podjela unutar Katoličke lige te mnogi vide obranu suvereniteta i samostalnosti Francuske samo u prikljanjanju Henriku koji se predstavlja kao branitelj države i simbol nacionalnih aspiracija protiv težnje vanjskih protivnika.

2.2.2. Henrik kao katolički kralj

Unatoč ratnim uspjesima zahvaljujući kojima mu raste ugled, rat je iscrpio Henrika i uvidio je da mu je jedina šansa da povрати mir konvertiranje na katoličanstvo. Nakon dugog oklijevanja Henrik prelazi na katoličanstvo 25. srpnja. 1593. na ceremoniji u St. Denisu što izaziva oduševljenje u Francuskoj i čime mu dodatno raste naklonjenost Francuza, unatoč sumnjama u iskrenost njegova preobraćenja. Francuzi su već umorni od rata i k tome još u strahu od španjolske prevlasti, dok se Henrikovo ime u narodu počinje poistovjećivati s mirom i vjerskom tolerancijom zahvaljujući, između ostaloga i propagandi Henrikovih rojalističkih podanika. Sve se više onih neopredjeljenih ljudi priklanja Henriku u kome vide mogućnost skorog završetka rata i očuvanja cjelovitosti zemlje te poštivanja tradicionalnih vrijednosti. Neke od protivnika je privukao sebi raznim davanjima i povlasticama, dok su drugi jednostavno smatrali da je on najbolja opcija za Francusku, a s odricanjem od protestantizma i prelaskom na katoličanstvo nestalo je prepreke u vidu legitimizma. U Katoličkoj ligi dolazi do razmirica oko toga trebaju li prihvatiti Henrika za kralja sada kada je

³ Guizot, 16. str.

on katolik čime liga gubi svoj smisao; za to vrijeme Henrik vojnim akcijama dodatno vrši pritisak na Ligu da pristane na mir te da ga prizna za svoga suverena.⁴ Netom nakon konverzije kralju se priklanjaju mnogi važni pojedinci, područja i gradovi, uključujući Lyon i Orleans, a sljedeće godine i Pariz. Henrik je prije osvajanja Pariza, 27.02.1594. okrunjen i pomazan u tradicionalnom obredu kraljevskog posvećenja u Chartresu.⁵ Oni fanatičniji hugenoti se nakon njegova preobraćenja okreću protiv njega, a fanatični katolici mu osporavaju legitimitet dan od biskupa jer ne može biskup dati oprostenoj osobi - to može samo papa. Stoga se Henrik trudi uvjeriti tadašnjeg papu Klementa VIII. da mu udijeli oprost i da ga prizna, što je ovaj nakon određenog oklijevanja i učinio 1595. godine. Još prije toga priznanja, Henriku su otvorena vrata Pariza u kojem su bile velike rojalističke struje čime je kralj vratio pod svoje okrilje najvrijedniji dio Francuske i tek nakon osvajanja Pariza se mogao zaista smatrati pravim kraljem Francuske. Promjena raspoloženja u Parizu dovodi do slične reakcije u ostatku Francuske, a prisutna je i opasnost od kuge i gladi pa se seljaštvo okreće protiv Lige i traži zaštitu Henrika. Plemstvo i gradovi koji još nisu prihvatili Henrika naposljetku ga prihvaćaju, ali često tek uz novčani poticaj. Međutim, proces pomirbe je bio dugotrajan i obilježen trogodišnjim ratom protiv Španjolske(1595.-1598.) kroz koji se Francuska, u borbi protiv zajedničkog neprijatelja, dodatno ujedinila i unificirala te naposljetku cijela priznala Henrika. Upravo s tim kraljnim ciljem okupljanja svih Francuza oko sebe, Henrik i objavljuje rat Španjolskoj čiji ga kralj Filip II. nije priznavao. Borbe se većinom vode na jugu i zapadu Francuske, u Bretanji i Burgundiji, te naposljetku na granici sa Španjolskom Nizozemskom. Do završetka rata Henrik uspijeva dobiti podršku cjelokupne

⁴ Guizot, 55. str.

⁵ Inače se obred pomazanja francuskih kraljeva vršio u Reimsu; međutim, pošto je Reims bio u rukama Lige, Henrik za svoje pomazanje traži neko drugo mjesto s povijesnom težinom.

države i ujediniti Francusku; u tom vremenu uz njega pristaju vojvoda Mayenne⁶, vojvoda Nemoursa, vojvoda Epernona i mnogi drugi, do tada njegovi protivnici. Henrik IV. abolira svoje protivnike pa Filip ima sve manje saveznika u Ligi, a rat u Bretanji, Burgundiji i Provansi postepeno prerasta u običnu pljačku i razaranje. Španjolci zauzimaju Calais čime potencijalno prijete Engleskoj pa se sklapa savez Francuske, Engleske i Nizozemske. Španjolci, iako zauzimaju Amiens, su iscrpljeni ratom za vrijeme kojeg doživljavaju i bankrot pa je mir sve izgledniji. Tako su se godine 1598. odigrala tri važna događaja: završen je građanski rat porazom vojvode Mercouera u Bretanji, donesen je Nanteski edikt, a malo kasnije potpisan mir sa Španjalcima u Vervinsu uz posredovanje pape Klementa VIII.; uvjeti su jednaki miru u Cateau-Cambresisu, dakle Španjolci napuštaju Bretanju, Calais i krajeve uz nizozemsku granicu čime Francuska ponovno uspostavlja svoj teritorijalni integritet.

2.2.3. Važnost Pariza

U vrijeme Henrika IV. Pariz je bio mnogo manji grad nego što je danas, površinski i demografski, ali ne i manje važan. Sumoran danju, a mračan noću brojio je otprilike 250 000 stanovnika čime je bio daleko najveći grad Francuske ispred Rouena s 60 000 i Marseilla s oko 55 000 stanovnika. Henrik je bio svjestan važnosti Pariza i toga da ako želi pridobiti cijelu Francusku, mora prvo osvojiti Pariz jer će predaja Pariza potaknuti i druga uporišta Lige na predaju kao što se i dogodilo. Pariz je bio srce Katoličke lige, njeno urbano središte gdje je na vlasti bio radikalni i u velikoj mjeri samostalan ogranak Katoličke lige poznat pod nazivom *Šesnaest*.⁷ Osvajanje Pariza bi također pokazalo razjedinjenost Katoličke lige unutar

⁶ Vojvoda Mayenne=Brat Henrika Guisea i vođa Katoličke lige koja s njegovim priklanjanjem Henriku IV. efektivno prestaje postojati

⁷ Ogranak(ćelija) Katoličke lige u Parizu je nosio naziv *Šesnaest* jer je uspostavio revolucionarne komitete javne zaštite u svakom od šesnaest pariških kvartova. Taj pariški ogranak je u velikoj mjeri bio neovisan od Guisa kao predvodnika Katoličke lige te je imao veliku podršku u pariškom puku zbog borbe proti protestantizmu i

koje su tinjali sukobi između onih radikalnih (Pariz) i umjerenih ligaša (Mayenne). Također je bilo bitno imati Pariz pod kontrolom zbog Pariškog parlamenta koji je bio najviši sud u kraljevstvu i bez čijeg priznanja niti jedan kraljevski edikt nije mogao biti pravno valjan, što je u startu onemogućavalo uspostavljanje tolerancije prema hugenotima. Uostalom, kako se netko može zvati kraljem neke države i ne imati u svojim rukama njen glavni i najvažniji grad? Zauzimanje Pariza bio je prvi i najvažniji korak ka uspostavi mira i prema uspostavljanju snažne kraljevske vlasti i do njega je došlo bez sukoba i krvoprolića. Naime, 22.03.1594. u zoru se otvaraju dvojna pariška vrata kako bi propustila kraljeve trupe u grad. Za to vrijeme rojalisti u gradu su već zauzeli ključne pozicije i jedina opasnost su još bile španjolske trupe stacionirane u gradu. One pak nisu ništa poduzele pa ih je Henrik pustio da napuste grad. Kako se sve to odvijalo pred kraj korizme, Henrik je odlučio provesti dane velikog tjedna u gradu kako bi pohađajući misu pokazao da je njegovo preobraćenje bilo iskreno. Zaslužan za prepuštanje grada Henriku je bila sve veća rojalistička struja unutar grada, ali najviše novi guverner Pariza Brissac koji je za određenu sumu tajno uredio prepuštanje grada Henriku. Jednom kada je imao Pariz, Henrik se mogao u potpunosti posvetiti vraćanju reda i daljnjem izgrađivanju vlastitog autoriteta.

2.3. Francuska u doba vjerskih ratova

Do vjerskih sukoba dolazi nakon smrti snažnog i autoritativnog kralja Henrika II. koji je svojim autoritetom mogao ublažiti nepomirljive razlike između protestanata i katolika. Nakon njegove smrti nasljeđuje ga slabi i boležljivi 16-godišnji sin Franjo, preslab za ulogu arbitra između zakrvljenih strana koji također ubrzo umire. Do dolaska na vlast Henrika

inzistiranja na tome da monarhija ostane katolička – vođeni su krilaticom „jedan kralj, jedna vjera, jedan zakon.“ Nakon što su potjerali kralja iz grada, preuzeli su gotovo sve najvažnije ustanove u Parizu i uspostavili svoju radikalnu vladu.

Bourbonskog vladati će još dva sina Henrika II., oba bez pretjeranog autoriteta i u teškim okolnostima rastućeg sukoba i decentralizacije kraljevstva. Za vrijeme Henrika II. dolazi do širenja kalvinizma i obraćenja mnogih velikih katoličkih plemića, a oni s drugačijom vjerom u to vrijeme, makar manjina, opasni su za jedinstvo države i moraju biti uklonjeni.⁸ U slučaju da manjina dovoljno ojača, ona će čekati povoljan trenutak da eliminira protivnika. Takvo razmišljanje je dovelo do dugotrajne i žestoke borbe do istrebljenja u vjerskim ratovima. Pomirenje je pokušano nekoliko puta, ali bezuspješno. Mira neće biti dok ne bude snažnog kralja. Kao što sam već napomenuo, sukobi i slaba kraljevska vlast dovode do većeg osamostaljenja pokrajinskih upravitelja, a miješanje engleskih i njemačkih protestanata, odnosno španjolskih katolika u sukob dovode u pitanje suverenitet kraljevstva. Vjersku i političku krizu slijede ekonomska i društvena kriza; osim čestih nestašica hrane, građanski rat izravno i neizravno loše djeluje na ekonomsku djelatnost u cjelini. „Ratnici koji krstare po cijelom kraljevstvu ostavljaju za sobom pustoš, kugu i smrt. Kraljevski i feudalni porezi neprestano se povećavaju. Poljoprivredna i obrtnička proizvodnja se smanjuju. Unutrašnja trgovina djelomice je uništena.“⁹ Javljaju se socijalne napetosti jer dok neki, poput bogatih aristokrata ili novčara, profitiraju od takvog stanja, gradske i seoske narodne mase te niže plemstvo izvlače deblji kraj. Stanovništvo, čiji broj od kraja 15. st. raste, u razdoblju od 1560. do 1580. pokazuje tendenciju opadanja usred rata, epidemija raznih bolesti i pogoršanja klime¹⁰ što je dovelo do slabijeg uroda i inflacije. Posljedica toga je masovno naseljavanje gradova od strane siromašnog i izgladnjelog seljaštva u potrazi za hranom i poslom. Kretanje vojska i siromašnog stanovništva bilo je popraćeno krajem 16. st. epidemijom bubonske kuge

⁸ Carpentier i Lebrun, 1999, 133. str.

⁹ Ibid, 135. str.

¹⁰ Zime postaju oštrije, proljeća hladnija, a ljeta vlažnija što dovodi do slabijeg uroda, a time i povećanja cijene hrane. U pokrajini Languedocu cijena žitarica se u periodu od 1585. do 1600. ušesterostručila što nije bilo praćeno rastom plaća pa opada standard života. Finley-Croswhite, 2004, 14. str.

koju je tadašnji svijet interpretirao kao manifestaciju božjeg gnjeva i bliženje apokalipse zbog čega raste podrška Katoličkoj ligi početkom devedesetih.¹¹

2.4. Nanteski edikt

Nanteski edikt bio je samo jedan u nizu sporazuma kojima se reguliraju prava protestanata, a donesen je 13.04.1598., malo prije mira u Vervinsu. Henrik je bio svjestan važnosti vjerske tolerancije u duboko podijeljenoj Francuskoj i zato inzistira na pomirenju koje je dogovoreno nakon dvije godine pregovora i gotovo 40 godina građanskih ratova. Pitanje koje su postavljali mnogi hugenoti je bilo: zbog čega je Henrik čekao toliko dugo da uspostavi vjersku toleranciju, jer od njegove krunidbe do edikta je prošlo pet godina? Henrik nije smio riskirati nakon svoga prelaska na katoličanstvo da sve veća potpora koju je dobivao od katolika bude ugrožena popuštanjem hugenotima, nego je čekao dok ne osigura u potpunosti svoju vlast što se dogodilo tek 1598. pobjedom nad Španjolskom. Te godine Francuska je bila dominantno katolička; protestanata je bilo tek 6% ili 1 250 000.¹² Pod nazivom Nanteski edikt prodrzumijeva se odredba u užem smislu, ali i dvije skupine tajnih članaka potpisane par tjedana kasnije; sastoji se od 92 otvorene točke i 56 tajnih točaka¹³ koje su regulirale građanski i religijski položaj hugenota, postavljali uvjete i davali jamstva njima i njihovim vjerskim pogledima te uređivali njihov odnos prema kralju i katolicima.¹⁴ “Edikt je prevladao poimanje države kao teritorija s jedinstvenom vjerom te je predstavljao prvi pokušaj ostvarenja državnog jedinstva na temelju moći vladara, nepristranog posrednika

¹¹ Carpentier i Lebrun, 1999, 16. str.

¹² Ibid, 102. str.

¹³ One su služile pojašnjavanju odredbi iz otvorenog dijela edikta.

¹⁴ Guizot, 110. str.

između različitih potreba njegovih podanika.¹⁵ Edikt nije jamčio vjersku ravnopravnost; katoličanstvo je bilo službena vjera, a kalvinizam se samo tolerirao. Unatoč tome, među katolicima, posebno u pariškom parlamentu, dolazi do žestokog protivljenja i odbijanja ratifikacije sporazuma koji je ratificiran tek nakon kraljevog pritiska i prijetnji. Ediktom je utvrđeno sljedeće: vjerski pluralizam je dopušten u većem dijelu Francuske izuzev Pariza i biskupskih središta gdje je ispovijedanje kalvinizma zabranjeno; međutim dozvola ispovijedanja vlastite vjere se odnosi na samo dva mjesta (općine/grada) po sudskom okrugu (*balliage*) i to tamo gdje postoje visoki sudski činovnici.¹⁶ Hugentima se priznaje pravo manjine sukladno čemu imaju pravo na sudjelovanje u parlamentu, obnašanje javnih službi, pravo na slobodno obrazovanje i korištenje javne pomoći - drugim riječima sva prava koja ima katoličko stanovništvo. Dopušteno im je držanje 151 utvrde, a u 6 pokrajinskih parlamenata su uvedene mješovite skupštine, poznate i kao „pola-pola skupštine“¹⁷ s dva predsjednika (jedan katolički, drugi hugenotski) i 12 vijećnika (pola katoličkih, pola hugenotskih). Gradovi su bili od ključne važnosti za hugenote jer su u gradskim fortifikacijama vidjeli osiguranje od budućih katoličkih napada, a najpoznatiji i najveći njihov grad-utvrda je bio La Rochelle s oko 20 000 stanovnika čije su fortifikacije financirane velikim dijelom iz kraljevske blagajne. La Rochelle je postao ogledni primjer onoga do čega je doveo Nanteski edikt: stvorio je državu u državi. To je bilo nešto što je Henrik svjesno dopustio, ali ne kao stalno stanje, nego privremeno dok ne bude dovoljno snažan da to promijeni. Može se zaključiti da je edikt više bio izraz političkog pragmatizma nego nekakve istinske klime tolerancije, ali bez obzira na to postigao je svoj cilj, a to je da je uspostavio unutarnji mir u državi.

¹⁵ Lapeyre, 2008, 370. str.

¹⁶ Carpentier i Lebrun, 1999, 139. str.

¹⁷ Ibid

3. Vladavina Henrika IV.

Henrik IV. svojom promišljenom politikom je uspio, prelaskom na katoličanstvo osvojiti veliki dio francuskih katolika, Nanteskim ediktom osigurati potporu hugenota, a na vanjskom planu održati savezništvo s protestantskim državama i poraziti najsnažniju katoličku silu, Španjolsku. To je bio sjajan uvod u unutarnje reforme koje će slijediti nakon Nanteskog edikta pa sve do preuranjene smrti 1610. od strane noža katoličkog fundamentalista. U tom trenutku velikog uspjeha u vanjskoj i unutrašnjoj politici nije zlorabio svoju dominantnu poziciju za nekakve vojne ofenzive i osvajanja, nego je svoje napore usmjerio ka uspostavljanju i održavanju reda i mira te prosperiteta u kraljevstvu. U tom kontekstu je ilustrativna i prigodna za spomeniti jedna njegova izjava u kojoj kaže: „Želim da sav moj puk ima kokoš u loncu svake nedjelje.“¹⁸

3.1. Osobni život

Henrik IV. je bio srdačan i dobronamjieran čovjek pristojne vanjštine koji se isticao političkom oštromnošću, dobrim intelektom i zdravim razumom; osim u ljubavnim vezama gdje nije baš držao do vjernosti. Kao kralja krasile su ga sve osobine velikog vladara – tjelesna snaga, autoritet i dobroćudan karakter, kao i osjećaj za kraljevsko dostojanstvo.¹⁹ Nije bio briljantan vojni strateg, ali znao je inspirirati svoje podanike i u konačnici je bio relativno uspješan na bojnopolju. Međutim, on nije bio ratoboran tip i uvijek je prvo težio probleme riješiti razgovorom, odnosno obećanjima i darovima. Bio je jedan od rijetkih ranonovovjekovnih vojskovođa koji se trudio suzbiti i spriječiti pustošenja i silovanja vlastitih trupa na vojnim pohodima, a svoje suosjećanje i milost pokazuje dopuštajući gomili od 3000

¹⁸ Guizot, 115. str.

¹⁹ Carpentier i Lebrun, 1999, 140.str.

izgladnjelih seljaka da napusti Pariz za vrijeme opsade 1590. g.²⁰ Henrik se dva puta ženio, jednom s Margaret Valois koja mu nije uspjela podariti djecu i koja mu je sporazumno dala razvod koji je odobrila i Crkva, te drugi put s Marijom Medici 1600. godine koja mu je rodila šestero djece od kojih je petero doživjelo zrelu dob. Prvo muško dijete i nasljednik je bio Luj XIII., a drugo Gaston, vojvoda od Orleansa koji je u budućnosti, za vladavine svoga brata i nećaka, bio sklon urotama i izdajama. Sve Henrikove kćeri bile su dobro udane: Elizabeta u Španjolsku za Filipa IV., Kristina u Pijemont za Savojskog vojvodu Viktora Amadea, a Henrieta-Marija za engleskog kralja Karla I. Osim petero legalne djece, Henrik je imao i izvanbračne djece s nekolicinom svojih ljubavnica od kojih mu je najdraža bila Gabrielle d'Estrees te o kojoj je razmišljao kao o potencijalnoj novoj kraljici prije nego je oženio Mariju Medici; u međuvremenu je Gabrielle preminula u nerazjašnjenim okolnostima. Netom prije svoje smrti 1610. Henrik je učinio Mariju regenticom u njegovu odsutstvu na vojnom pohodu za koji se pripremao prije nego ga je usmratio katolički fanatik Ravaillac. Iako je atentator tvrdio da je djelovao na svoju ruku to je veoma diskutabilno. Bilo da je riječ o uroti ili samostalnom činu fanatika, činjenica da je na Henrika to bio samo jedan, ali prvi uspješan, u nizu pokušaja atentata, svjedoči da ga ipak nije kompletno društvo smatralo legitimnim niti odobravalo njegove poteze.

3.1.1. Suradnici

Henrik se okružio kvalitetnim i odanim stručnjacima, kalvinističke i katoličke vjeroispovijesti. Za vanjske poslove zadužen je bio Nicholas de Neufville, gospodar Villeroya, a Pomponne de Bellievre vršio je dužnost kancelara, kako za vrijeme posljednjih kraljeva dinastije Valois, tako i za vladavine Henrika IV. Njega je naslijedio još jedan važan

²⁰ Finley-Croswhite, 2004, 19. str.

savjetnik, Nicholas Brulart de Sillery. Važnu ulogu je imao i Pierre Jeannin, odličan pregovarač koji je sve do 1595. g. bio uz Katoličku ligu nakon čega prelazi Henriku i savjetuje ga do kraja njegovog života. Svi su se oni godinama borili u vladi, parlamentima i Generalnim staležima kako bi osiguralni preživljavanje monarhije što su i postigli afirmacijom Henrika IV.²¹ Međutim, najvrijedniji Henrikovi savjetnici, oni za koje se obično govori da su zaslužni za ponovno rađanje i procvat Francuske su oni u sektoru gospodarstva i financija, Barthelemy de Laffemas i vojvoda Sully. De Laffemas je bio pobornik merkantilističke gospodarske politike, politike državne intervencije kroz kontrolu, zabrane i propise kako bi se osigurao u trgovini s inozemstvom suficit, odnosno veći priljev nego odljev novca iz države.

3.1.2. Vojvoda Sully

Maximilien de Béthune, vojvoda Sully, slavni francuski državnik te najbliži prijatelj i savjetnik kralja Henrika IV. kao mlad momak poslan je na dvor Henrika Bourbonškog gdje je ubrzo razvio sjajan odnos sa svojim 7 godina starijim patronom. Odgojen je u kalvinističkoj vjeri kojoj je ostao vjeran do kraja života i zbog koje je umalo izgubio glavu u masakru Bartolomejske noći u Parizu. U vjerskim ratovima služio je Henriku kao savjetnik, ali i na bojnopolju pa je tako ranjen u bitci kod Ivrya. Iako uvjereni hugenot, savjetovao je Henriku da pređe na katoličanstvo jer je mislio da je to najpragmatičniji i najrazumniji politički potez. Tijekom svoga života bio je na mnogim pozicijama i zaradio mnoge titule; počeo je kao Henrikov savjetnik i komornik, pa postaje prvo glavni tajnik države, pa nadglednik države, a zatim dolazi na čelo državnih financija koje je preporodio. Između ostalog, bio je upravitelj Bastille, nadzornik utvrđenih naselja i nadglednik Pariza, a godine 1606. njegovo imanje Sully-sur-Loire, prema čijem nazivu je ostao upamćen u povijesti, je uzdignuto na razinu

²¹ Costantini, 2008, 26. str.

grofovije.²² Njegovo je djelovanje bilo ključno u obnovi Francuske nakon vjerskih ratova; doprinio je obnovi financija i učinkovitijem prikupljanju poreza, renoviranju i izgradnji prometnica, isušivanju močvara, a potiče i razvoj gospodarstva i slobodne trgovine. Unatoč mjestu prvog savjetnika i Henrikovog najodanijeg sluge, ubrzo nakon tragične smrti kralja Sully se povlači iz politike na svoje imanje i posvećuje se pisanju vlastitih memoara. Oni se smatraju kontroverznima jer je autor imao tendenciju da događaje iz vremena Henrika IV. iznosi u izmijenjenom obliku u svrhu vlastitog interesa i probitka.

3.2. Administracija i stil vladanja

Obično se smatra da apsolutizam u Francuskoj započinje s Henrikovom vladavinom koji je, kao osoba koja je uspostavila mir nakon dugo vremena, dobio povjerenje podanika i nekakvu vrst punomoći da pronade ravnotežu između vlastitih apsolutističkih zahtjeva i granice do koje ih društvo može podnijeti.²³ Međutim, on nije uveo nikakve formalne inovacije u organizaciji kraljevstva nego je uspostavio centralizatorski stil vladanja, ali u umjerenom obujmu. Bilo mu je dopušteno izbjegavati neke stare obveze koje su ograničavale kraljevsku vlast jer je jedini u kraljevstvu imao autoritet održavati mir; dakle, dobio je više slobode u vladanju, ali to ne znači da je narod zaboravio na svoje nekadašnje slobode.²⁴ Uspio je milom ili silom primiriti velikaše Kraljevstva i prinčeve po krvi koji su mislili da imaju pravo na značajnu ulogu u vođenju državnih poslova, a visoke činovnike je kontrolirao putem povjerenika. Strogo je nadzirao rad državnih organa te racionalizirao državne i dvorske troškove; poziva svećenstvo da preuzme dio državnih troškova, a visoko plemstvo prisiljava na poslušnost.²⁵ Henrik je nastojao osigurati podršku provincija čije je držanje prema vladi i

²² Titule preuzete iz: Guizot, 118. str.

²³ Costantini, 2008, 23.str.

²⁴ Ibid.

²⁵ Carpentier, Lebrun, 1999, 140. str.

kralju bilo nejasno i neodređeno; pojedine provincije poput Languedoca, Bretagne, Provanse, Burgundije i Dauphinéa, tj njihovi staleži, same razrezuju i prikupljaju poreze, dok u drugim provincijama taj posao obavljaju kraljevi činovnici. Pritiskom uspijeva umanjiti snagu i utjecaj provincijskih staleža te slobodu i samostalnost gradova nad kojima efikasnije vlada čime povećava prihode i osigurava si financijsku stabilnost. Pokrajinskim guvernerima se smanjuju ovlasti pa ostaju nadležni samo za vojne poslove pokrajine. Henrik je pokrajinske skupštine prisilio na suradnju bez da je formalno osporio njihova prava, npr. pokrajinski parlamenti mogu kralju uputiti svoje prigovore tek nakon što registriraju kraljeve ukaze, a prevelika savjetnička tijela monarhije, koja su znala osporavati kraljeve odluke blokadama, je zamijenio savjetima s manjim ovlastima kojima je mogao lakše upravljati. Tako je suzio savjete na odane, pažljivo birane i sposobne ljude (ministre) s kojima je mogao bez problema provoditi svoju politiku; općenito se okružio odanim ljudima, bez obzira na njihovu vjeroispovijest. Oružjem je slomio seosku anarhiju i saveze demokratskih gradova, a Skupština državnih staleža se sama diskreditirala kad je, ilegalno sazvana, pokušala 1593. postaviti vlastitog kandidata za vladara mimo pravila o nasljeđivanju. Uslijed pritiska vlasti na plemstvo dolazi do povremenih pobuna, ali ne većih razmjera i koje se bez većih problema guše poput one vojvode od Birona koji je imao podršku savojskog vojvode i Španjolske. Može se zaključiti da je Henrik zahvaljujući uspjehu u ratu i privremenom slabljenju grupa i institucija koje su tradicionalno ograničavale kraljevsku vlast uspio u određenoj mjeri centralizirati državu.

3.3. Društveni odnosi

Francuska je bila lenseko-hijerarhijsko uređena država; određen broj lena ovisi o utvrđenom gradu, odnosno kastelaniji - nekoliko kastelanija tvori baruniju, više barunija je povezano u grofovije, a ove u vojvodstva koja ovise neposredno o kralju.²⁶

3.3.1. Selo

Kralj, plemstvo i kler su posjedovali vrhovno pravo vlasništva nad zemljom iz čega je proizlazila njihova sudska vlast, pravo na razna podavanja i službe. Prevladavao je mali seljački posjed kojega su seljaci posjedovali kao vječiti nasljedni zakup i za to plaćali daće i rente. Kako se s tim nasljednjim zakupom moglo slobodno raspolagati (otuđiti, dati u zakup, itd.) zapravo se smatra punim vlasništvom i neotuđivo je dok god se ispunjavaju obveze prema lenskom gospodararu. Obveze vazala su manje nego u srednjem vijeku i obično u novčanom obliku. Gotovo u cijeloj Francuskoj seljaci su imali osobnu slobodu, a tlaka ako je i postojala, iznosila je možda 2-3 dana na godinu prvenstveno iz tog razloga što vlastelini nisu vodili vlastito gospodarstvo. Glavna daća (*rente seigneuriale*) plaćala se od zemlje u novcu, a visina tog danka se u 16. i 17. st. malo mijenjala, odnosno smanjila se zbog opadanja vrijednosti novca.²⁷ Međutim, problem seljacima nisu bile utvrđene daće, nego samovolja i široke ovlasti vlastelina koji su te svoje ovlasti maksimalno zloupotrebljavali, npr. samovoljni način ubiranja rente i sudovanje.

3.3.2. Grad

Mnoge gradove, čiju je odanost trebalo osvojiti i kasnije zadržati, Henrik je sebi privukao postavljajući svoje vjerne podanike, svojevrsnu klijentelu u gradske urede. Oni su imali zadatak dobro upravljati gradovima i prije svega osigurati njihovu odanost i dobru

²⁶ Kulischer, 1957, 81. str.

²⁷ Ibid, 83. str.

suradnju s kraljem. Smatra se da je upravo taj povratak patronsko-klijentskog odnosa, narušenog za vrijeme religijskih ratova, pomogao učvršćivanju Henrikove vlasti i jačanju njegova legitimiteta jer svaki od njegovih klijenata je bio patron još većem broju klijenata koji su stoga također priznavali Henrika za svoga kralja.²⁸ S rastom legitimiteta raste i autoritet, a s njime i moć kralja.²⁹ Henrik nije težio biti apsolutni kralj, nego je u želji za potvrdom svoje vladavine i u procesu ojačavanja vlastitog legitimiteta postepeno učvrstio i uvećao svoju vlast i moć. Njegov doprinos apsolutističkoj vladavini budućih francuskih kraljeva bilo je učinkovitije upravljanje i prikupljanje poreza, a samim time veće i učinkovitije kontroliranje podanika. Henrikova intervencija u gradske, municipalne poslove i politiku je bio jedan od argumenata u korist teze da s njime započinje apsolutistička vladavina u Francuskoj jer je on navodno htio umanjiti, odnosno ukinuti privilegije gradova kako bi ih lakše kontrolirao. Henrik jest intervenirao u municipalne izbore u gradovima, ali samo u manjem broju i to s ciljem da osigura stabilnost u podijeljenim gradovima nakon dugog perioda građanskog rata. Treba napomenuti da se to krivo uzima kao želja da se unište municipalne privilegije i centralizira vlast nad gradovima jer je veći dio gradova ostavljen na miru i u njima nije bilo nikakvih intervencija.³⁰ Kao što sam već napomenuo, Henrik je želio osigurati vjernost gradova i zbog toga je intervenirao u njima, a municipalne privilegije je iznova potvrđivao. Intervencije su bile rijetke i s ciljem da se riješi nekakav problem ili da se postavi na poziciju u vlasti neka Henriku lojalna osoba, najčešće kako bi joj se kralj odužio za neke zasluge iz prošlosti. Intervenirao je tako da je pod krinkom zlouporabe izbora ukazivao na važnost kraljevske prisutnosti na izborima kako bi te malverzacije bile spriječene, a stabilitet održan. Najčešće se interveniralo u izbore u starim gradovima Lige, a u gradovima koje je smatrao potencijalno remetilačkim faktorom smanjivao je broj gradskih magistrata kako bi ih lakše

²⁸ Finley-Croswhite, 2004, 4. str.

²⁹ Ibid, 5. str.

³⁰ Ibid, 63. str.

mogao nadgledati. Generalno gledajući, Henrik je poštivao gradske privilegije, ali kada bi vidio da bi neki grad mogao predstavljati problem i ugrožavati njegovu vlast nije se libio prekršiti njegove privilegije i intervenirati manipulirajući izborima. Dakle, intervencija na izborima ili u obliku vlasti u gradu nije bila kako bi se uništile municipalne privilegije ili centralizirala država, nego kako bi se osigurao mir i stabilnost u kraljevstvu.

Što se tiče gradske privrede, prevladavali su trgovina i manufakture. Manufakturna proizvodnja se odvijala, kako je to tipično za to doba, u okviru cehovskih udruga. Cehovski lobi je bio izuzetno snažan – oni su kontrolirali proizvodnju i otežavali bavljenje manufakturom onima koji nisu bili članovi cehovskih udruga, prvenstveno stranim majstorima u čijoj pojavi su vidjeli ugrozu svojih privilegija. U toj situaciji kralj intervenira i dopušta podizanje Galerija u Louvreu početkom 17. st. koje su služile kao pribježišta za majstore koji nisu bili u cehovima. Kraljevski dekret je glasio: “Dali smo urediti zgradu tako da tamo najbolje zanatlije i majstori mogu naći stan i baviti se slikanjem, kiparstvom, obrađivati zlato i srebro, praviti satove, brusiti dijamante, baviti se i drugim vještinama, proizvodeći za naš dvor kao i za naše podanike.”³¹ Iz dekreta za iduću godinu vidi se da se tamo izrađivalo i oružje, pokućstvo, parfemi itd. Svi majstori koji su živili u Louvreu bili su slobodni od cehovske kontrole i stajali su pod kraljevom zaštitom.

3.4. Financije i porezi

Ministrom financija Henrik je imenovao svoga najbližeg suradnika Maximiliena de Bethunea, vojvodu Sullya čiji je prvi potez bilo rješavanje kritičnog stanja državne blagajne. Došavši na čelo financija Sully je naišao na ogroman javni dug koji je bio 25 puta veći od prihoda. Uvodi strogu kontrolu troškova i prihoda, a financije sređuje rezanjem javnih

³¹ Kulischer, 1957, 153. str.

troškova i povratom dobara, posjeda, prihoda i prava krune koja su bila otuđena, uzurpirana ili pod lošim uvjetima iznajmljena za vrijeme vjerskih ratova. „Takve su mjere bile omogućene povratkom mira i same po sebi nisu predstavljale ništa revolucionarno jer su se uklapale u projekt razborita upravljanja resursima.“³² Popušta se porezni pritisak na društvene slojeve koji su se bavili proizvodnjom dobara, posebno na seosku privredu što oživljava gospodarsku djelatnost i potiče rast. Olakšao je *taille*, najveći i najvažniji porez koji je opterećivao seljake, a državne prihode je povećao uvećavši porez na sol i počevši prodavati državne službe.³³ Vidio je priliku punjenja državne blagajne u nametanju novih i starih poreza gradovima koji su od njih do tada bili oslobođeni svojim municipalnim privilegijama te oporezivanjem pojedinaca do tada oslobođenih poreza. Nakon što bi se gradovi pobunili, kralj bi im ponudio da plate fiksni iznos koji bi ih na određeno vrijeme oslobodio plaćanja poreza i povratio im njihove privilegije.³⁴ Ta taktika se pokazala profitabilnom i u blagajnu je donijela respektabilne sume. Sustav poreza i naplate nije bio bitno izmijenjen, a najznačajnija inovacija što se tiče poreza je bio *paulette* kojim su se kupovale javne službe što je kratkoročno bio odličan izvor prihoda za krunu, ali je dugoročno dovelo do jačanja javnih službenika iz kojih se s vremenom razvio poseban tip plemstva.³⁵ Moglo bi se stoga reći da je Sully na najbolji mogući način iskoristio stari, ali i loš porezni sustav.³⁶ Promijenio se stil upravljanja koji sada prikupljanjem gospodarskih informacija želi što djelotvornije kontrolirati državni financijski aparat i ekonomsku aktivnost u zemlji. Potiču se gospodarske

³² Costantini, 2008, 27. str.

³³ Paulette-Kraljevski edikt iz 1604. g. koji je učinio državne i sudske urede/službe privatnima i nasljednima. Ediktom je omogućeno da se za godišnji iznos od 1/16 vrijednosti dotičnog ureda s njime može slobodno raspolagati nakon smrti nosioca te časti, odnosno može biti naslijeđen ili predan po volji. Edikt je imenovan prema Charlesu Pauletu koji ga je predložio i provodio prikupljanje sredstava. Paulette je donio novčana sredstva u kraljevu blagajnu, ali je umanjio kraljevo pravo kadroviranja ljudi u državnoj službi. Plaćanja za službu su bila godišnja, a svakih devet godina se služba obnavljala, odnosno produživala.

³⁴ Finley-Croswhite, 2004, 163. str.

³⁵ Do tada su te službeničke pozicije tradicionalno bile dodjeljivane nekome iz plemićkog staleža.

³⁶ Costantini, 2008, 27. str.

aktivnosti i jača uloga države kao vrhovnog regulatora gospodarstva. Državni prihodi su povećani i izdvojen je određeni novac u rezervu što je rezultiralo punom državnim blagajnom u vrijeme Henrikove smrti.

3.5. Gospodarstvo, trgovina i kolonizacija

Ekonomski oporavak zemlje je bio brz, pogotovo nakon uspostave mira 1598. kada se moglo pristupiti obnovi zemlje koja je nakon 40 godina ratova i lošeg upravljanja bila na rubu propasti; razrušene i uništene kuće, putevi, luke i gradovi. Kralj, uz ključnu pomoć Sullya, obnavlja gospodarstvo čime državu čini ponovno snažnom i prosperitetnom. Sukladno tadašnjoj gospodarskoj doktrini koja je u zemljišnom posjedu vidjela glavni izbor bogatstva, vlast je na različite načine poticala razvitak poljoprivrede.³⁷ Prvo se obračunala s bandama pljačkaša i odmetnutih vojnika koji su napadali, pljačkali i uznemiravali seljaštvo čime su pružili seljacima sigurnost i uvjete za nesmetano obrađivanje zemlje. Sully se zalaže za smanjenje obaveza seljaka pa im olakšava *taille*, a pokušava ih zaštititi i od samovolje feudalaca. Isušivanjem močvara se širi prostor obradivog zemljištva, a dozvolom za izvoz žitarica omogućuje njena prodaja. Sve to dovelo je do oživljavanja francuske poljoprivrede koja je ubrzo postala jedna od najsnažnijih u Europi, a tada je i stvoren mit o Francuskoj koja je sama sebi dovoljna i koja može sve svoje potrebe samostalno namiriti pa nema potrebe za uvozom.³⁸ Kada se govori o industriji u doba Henrika IV. može se čuti izraz *obnoviteljski duh Henrika IV.* jer je on poticao industriju, staru i novu te stremio oživljavanju manufakturne proizvodnje, trgovine i zanata. Naročito je poticana proizvodnja luksuzne robe poput tkanine, svile, sagova, tapiserija i kristala. Vrh države se okreće politici merkantilizma kojoj je primarni cilj bio veći izvoz od uvoza s ciljem povećanja količine zlata i srebra u državi. Kako

³⁷ Bertoša, 2004, 71. str.

³⁸ Tim se mitom ideološki opravdala buduća protekcionistička politika kojom se zabranjivao uvoz.

bi se trgovina lakše odvijala pristupa se obnovi cesta, izgradnji kanala Loira-Seine, te oživljavanju prometa u lukama, prije svega u Saint-Malou, Rouenu i Marseilleu preko kojih se vrši unosna trgovina s inozemstvom. Trgovina je ojačana, osim obnovom domaćih cesta, također i poticanjem prekooceanskog prometa; doba Henrika IV. je početak francuskog prodora u Sjevernu Ameriku. Istraživač Samuel de Champlain putuje i istražuje područje istočne obale današnje Kanade. On je 1604. doveo prve kolonizatore na područje Acadije koji su tamo osnovali grad Port-Royal, a četiri godine kasnije Champlain je osnovao grad Quebec i utemeljio na obali St. Lawrencea koloniju Novu Francusku. Međutim, u Kanadi nisu pronađene zalihe plemenitog metala kao što se očekivalo pa se u bliskoj budućnosti odustalo od njenog masovnijeg naseljavanja i iskorištavanja. S druge strane, Francuska se učvrstila na Levantu gdje su 1610. imali pet konzulata i prepuno Sredozemlje svojih trgovačkih brodova zahvaljujući dobrim odnosima s Osmanlijama od kojih su još za vrijeme Henrika III. dobili protektorat nad svim kršćanima koji trguju u Osmanskom Carstvu. Ta politika obnove i unapređenja poljoprivrede, gospodarstva i trgovine dovela je do povećanja stanovništva i prosperiteta te neočekivano brze obnove moći Francuske te postavljanja temelja za najsjajnije razdoblje francuske ranonovovjekovne povijesti, vladavinu Henrikova unuka Luja XIV.

3.6. Vanjska politika

Nakon mira u Vervinsu, izuzev kratkotrajnog sukoba sa savojskim vojvodom Karlom Emanuelom koji je brzo završio razmjenom teritorija zadovoljavajućom za obje strane, Francuska nije sudjelovala u vojnim sukobima. Henrik i francuska diplomacija bili su ozbiljno angažirani oko održavanja mira u Europi koji je ugrožavala tvrda katolička politika novog pape Pavla V., posebno protiv Venecije; mir je održan samo zahvaljujući francuskoj intervenciji. Osim održavanja mira, fokus Henrikove vanjske politike je bio što više umanjiti španjolsku moć i utjecaj u Europi. Henrikova administracija posreduje i pri potpisivanju

primirja između Španjolske i Nizozemske 1608. Međutim, iako se Henrik zalagao za mir, njegov život završava atentatom 1610. godine uslijed priprema za rat protiv njemačkog cara. Povod za rat je bilo pitanje nasljeđivanja vojvodstva Cleve i drugih posjeda njemačkog vojvode preminulog 1609. godine koje je car prisvojio unatoč prigovorima protestantskih kuća iz Brandenburga i Neuburga. Problem se ogleda u tome što su njemački protestantski knezovi bili udruženi u evangelističku Uniju koja se oslanjala na Henrika IV. te Nizozemsku i Englesku nasuprot Svetoj ligi okupljenoj oko Bavarske koja se oslanjala na Španjolsku i papu. K tome još, sporni posjedi su bili od izuzetne strateške važnosti jer su se nalazili na rajnskom putu koji je međusobno povezivao španjolske posjede, pri čemu je jasno da svaka teritorijalna promjena na tako ključnom području, u korist Francuske ili Španjolske, narušava krhki mir iz Vervinsa. Henrik je planirao dugo izbivati iz Pariza u svrhu vojne kampanje pa je, dan prije nego što je ubijen, okrunio kraljicu Mariju i postavio je za namjesnicu. S obzirom na slijed događaja moglo bi se spekulirati ko stoji u pozadini ubojstva jer je ono išlo na korist Habsburgovcima i dovelo do odustajanja od Henrikovog plana o ratovanju na dvije bojišnice. Na kraju je došlo do manjeg sukoba, ali problem naslijeđa je na koncu kompromisno riješila diplomacija. Već spomenuti Sullyevi memoari iznose stajalište kako je Henrik planirao nešto što Sully zapisuje kao *grand dessein* (veliki projekt), široki protuhabsburški savez kojim bi se restrukturirale habsburške vladajuće kuće u Europi i uspostavio novi poredak koji bi jamčio mir, a temeljio bi se na ravnoteži velikih sila i autonomiji malih država. Međutim, nikakvi drugi dokazi, činjenice ili sam povijesni slijed ne potvrđuje Sullyeve tvrdnje pa su one u povijesnoj znanosti odbačene.³⁹

³⁹ Costantini, 2008, 28.-31. str.

3.7. Arhitektura

Iako nije posjedovao umjetnički izražaj svojih prethodnika, Henrik je osim ulaganja u svoje palače težio uljepšavanju i modernizaciji Pariza. Način gradnje u to vrijeme, kojeg karakteriziraju jednostavnost i praktičnost bez poklanjanja prevelike pozornosti detaljima, poznat je kao *Stil Henrika IV.* Dovršio je Tuileries i sagradio veliku galeriju Louvrea, Hôtel-de-Ville, Place Royale(današnji Place des Vosges) i Pont Neuf. Pont Neuf je danas najstariji most u Parizu koji spaja stari Pariz na otoku usred Seine s lijevom i desnom obalom. Poznat je po svojom izdržljivošću pa se u govoru koristi izreka „snažan kao Pont-Neuf.“ Taj most je godinama bio središte Pariza i ispunjen životom brojnih trgovinica. Ubrzo nakon Henrikove smrt kod mosta je sagrađen njegov brončan kip na konju.

3.8. Svakodnevnica

Ljudi na selu su najčešće živjeli u kolibama građenima od ilovače i pokrivenima travom, a životni prostor su dijelili sa sitnom stokom i peradi od kojih ih je dijelila samo daščana pregrada; posebne zgrade za konje i stoku gradili su samo imućniji seljaci. Obuća i čarape su bili rijetki, dok su odjeće i tkanina imali u dostatnom broju. Hranili su se s raži, ječmom i zobi, a pšenicu su prodavali i davali vlastelinu. Konzumirali su i ribu, slaninu, maslac, jaja te povrće, dok je meso bilo na stolu samo nedjeljom i blagdanom pa se u skladu s tim seljakovo svečano odijelo nazivalo *habit a la viande* (mesna odjeća). Takav jelovnik je bio na stolu za plodnih godina, dok su u neplodnim godinama znali spasti na konzumiranje trave.⁴⁰ Do 17. st. u Francuskoj su se svi društveni slojevi kod jela služili isključivo prstima, a upotreba viljuški nastupila je tek početkom 17. st. i to samo u višim slojevima društva. Što se tiče noževa, sve do 18. st. postoje za većim stolovima samo 2-3 noža koja se međusobno

⁴⁰ Kulischer, 1957, 86. str.

razmjenjuju za stolom.⁴¹ U gradovima nije bilo pločnika niti ulične rasvjete nego je svaki večernji prolaznik nosio baklju ili ju je netko nosio za njega. Splačine su se izbacivale na ulicu, a „Ljudi su obavljali nuždu ne samo na ulicama, već i u javnim zgradama, dapače u crkvama.“⁴² S obzirom na takve higijenske prilike, nije bilo iznenađenje što su gradovi neprestano stradavali od raznih epidemija: kuge, tifusa, proljeva, boginja i dr. Stanje nije bilo mnogo bolje ni na dvoru gdje je Henrikov prethodnik Henrik III. zapovijedio da se prije njegova buđenja čiste sale njegova dvora, ali odurni smrad je bio prisutan na dvoru i u vrijeme Luja XIV. stoljeće kasnije. Što se tiče obrazovanja i pismenosti, tek svaka 30. osoba u Francuskoj je znala dobro čitati, a tek svaka 75. napisati pismo dovoljno čitko i točno da ga drugi mogu pročitati.⁴³ U 16. i 17. st. poljoprivreda je u Francuskoj bila još uvijek na vrlo niskome stupnju razvoja. Gotovo se ništa nije promijenilo od srednjeg vijeka kad se jedno polje zasijavalo, drugo koristilo kao pašnjak, a treće ostavljalo na ugaru. Često se događalo da su seljaci veća zemljišta (oko 4ha) obrađivala kukom i lopatom. Najrašireniji orači alat je bio drveni raonik (lemeš) primitivne građe kojim se moglo samo izbrazdati, ali ne i razrahliti zemlju. „Sjetva je počinjala prekasno, korov se čupao nemarno, čime se oštećivala žetva ne samo iste nego i druge godine.“ Oranica se obrađivala loše, oralo se preplitko, plijevilo se nemarno, prekasno zasijavalo, a sjeme je bilo slabo. Općinski pašnjaci nisu mogli nasititi stoku već su bili hranjivi tek toliko da stoka ne uquine zbog čega nije bilo puno stočnog gnojiva već su seljaci gnojili zemlju lišćem, paprati i trstikom na čije su skupljanje gubili puno vremena. Seljaci su štetne gusjenice pokušavali uništiti vraćanjem; plaćali su svećenicima da bace prokletstvo na životinje koje su uništavale zasađene kulture, dok su se čitale mise za dobro životinja korisnih seljaku.⁴⁴

⁴¹ Ibid, 37. str.

⁴² Ibid, 23. str.

⁴³ Bloundelle-Burton, 1910, 43. str.

⁴⁴ Kulischer, 1957, 54-56. str.

4. Zaključak

Francuska u doba Henrika IV., u pučkoj predaji znanog kao *dobri Henrik IV.* ili *najbolji francuski kralj* prešla je put od rasula i neodobravanja novoga kralja do prosperiteta i obožavanja istoga. Od smrti Henrika II. 1559. u Francuskoj nije bilo čvrstog i te titule vrijednog vladara, a s tim povezano od 1562. njome su bijesnili vjerski ratovi između hugenota i katolika. U sljedećih 3 desetljeća njome će vladati tri sina Henrika II. i svojom slabom vladavinom dovesti Francusku do podjele na hugenotski i katolički dio, izgubiti glavni grad i ugroziti suverenitet države dopuštanjem prevelikog španjolskog upletanja u taj građanski sukob. Smrću Henrika III. Henrik Bourbonški prema salijskom zakonu ima pravo na kraljevsku titulu, ali to pravo mu velika većina Francuske osporava, ponajviše iz tog razloga što nije bio katolik. Stoga Henrik putem rata i milosti s vremenom osvaja sve više poklonika, a najveći broj njih svojim prelaskom na katoličanstvo 1593. Nakon što mu je papa dao oprostjenje nestao je i posljednji argument njegovih protivnika zašto on nema legitimitet za vladanje Francuskom. Tada započinje trogodišnji rat protiv Španjolske u kojem je polučio uspjeh, ne samo time što je pobijedio Španjolce, nego što je kroz taj sukob protiv vanjskog neprijatelja dodatno ujedinio cijelu državu. Iste godine donosi Nanteski edikt koji je uspostavio vjerski mir, mada ne bez negodovanja jedne i druge strane. Kada je napokon završen sukob s Francuskom i vjerski sukob unutar države Henrik je mogao pristupiti uređenju i unapređenju države sređivanjem javnih financije, boljim kontroliranjem i povećanjem prihoda od poreza, uređenjem infrastrukture za trgovinu, poticanjem proizvodnje luksuzne robe i stvaranjem boljih uvjeta za bavljenje poljoprivredom. Autoritet dobiven pobjedom u ratu i uspostavom mira omogućio je Henriku da uspostavi više centraliziran stil vladanja. Kako bi spriječio možebitno ponovno rasplamsavanje sukoba, Henrik se nije libio zadirati u municipalna prava gradova, bilo namještanjem svojih ljudi na ključne pozicije ili umanjivanjem broja ljudi na čelu gradova kako bi ih mogao bolje nadgledati. Međutim, to nije

dovoljno za proglasiti Henrika osobom koja je težila apsolutnoj vladavini, ali zasigurno da su neki elementi vladavine koje je on uspostavio u budućnosti činili temelj apsolutističkoj vladavini njegova unuka Luja XIV.

5. Sažetak

Autor u ovome uratku prikazuje francusko društvo za vrijeme i nakon religijskih ratova, odnosno kako se Francuska nosila s posljedicama tih dugotrajnih sukoba. Nakon 40 godina sukoba, s dolaskom nove dinastije Bourbon došla su i bolja vremena. Henrik Bourbon se morao izboriti za svoju krunu na koju mu je pravo bilo osporavano jer nije bio katoličke vjeroispovijesti. Za vlast nad zemljom se izborio dijelom vojno, ali većim dijelom pomirljivim pristupom svojim protivnicima, te posebno prelaskom na katoličanstvo čime su njegovi protivnici ostali bez argumenata kojim su osporavali njegov legitimitet. Nakon što je primirio ostatke pobunjenika donio je Nanteski edikt koji je uspostavio vjerski mir u državi. Nakon toga se posvetio revitalizaciji države koja je bila u teškom stanju. Veoma brzo, uz pomoć prijatelja Sullya i ostalih savjetnika, je obnovio financije, gospodarstvo i administraciju čime je Francuska ponovno postala jedna od najjačih sila Europe.

Ključne riječi: Bourbon, Henry IV, Sully, Hugenoti, Francuska, Pariz, Nanteski edikt, 16. stoljeće, 17. stoljeće, rani novi vijek, vjerski ratovi

6. Summary

The author gives an insight into French society during religion wars and how France coped with its consequences after the conflicts ended. After 40 years of struggle, better times came with the new Bourbon dynasty. Unlikely ruler Henry Bourbon had to fight his way up to crown as he was a protestant in mostly catholic country in times of great religious hatred. He managed that partially thanks to his military success, but mostly to his conciliatory approach to his enemies. He gained the crucial advantage when he decided to convert to catholicism as his enemies were left without arguments against his reign. After he has beaten rebellious leftovers he established religious peace through Edict of Nantes. Once he has finished with peace matters, he committed to improving the state of the country which was at the time disastrous. With the assistance of his great friend Sully and other trusted advisers, great work was done in the financial, economic and administrative areas as France quickly rose from the ashes.

Key words: Bourbon, Henry IV, Sully, Hugenots, France, Paris, Edict of Nantes, 16th century, 17th century, early modern period, religion wars,

7. Popis literature

Bertoša, S. 2004, *Svjetska povijest modernog doba (XVI. – XIX. stoljeće)*, Profil international, Zagreb

Bloundelle-Burton J. 1910, *The fate of Henry of Navarre*, Everett & Co., London, UK.

Carpentier J. i Lebrun F. 1999, *Povijest Francuske*, Barbat, Zagreb

Costantini C. 2008, I. Europa početkom 17. stoljeća, *Doba apsolutizma(17. stoljeće)*, vol. 10 edicije Jutarnji list, Europapress holding, Zagreb, str. 15-65

Finley-Croswhite S. Anette, 2004, *Henry IV and the Towns*, Cambridge University Press, Cambridge, UK.

Guizot F. *A popular history of France from the earliest times* (vol. V)

Holt Mack P. 1995, *The French Wars of Religion, 1562-1629*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005

Knecht Robert J. 2002, *The French Religious Wars 1562-1598*, Osprey publishing, Oxford, UK.

Kulischer J. 1957, *Opća ekonomska povijest srednjega i novoga vijeka* (druga knjiga: novi vijek); Kultura, Zagreb

Lapeyre H. 2008, VIII. Francuska i vjerski ratovi, *Počeci novoga doba(16. stoljeće)*, vol. 9 edicije Jutarnji list, Europapress holding, Zagreb, str. 345-381

Sutherland N.M. 2002, *Henry IV of France and the politics of religion 1572-1596* (Vol. 1), Elm Bank, Bristol, UK.

Živojinović D. R; 1985, *Uspon Evrope: 1450-1789*, Matica srpska, Novi Sad

Encyclopaedia Britannica - <https://www.britannica.com/>